

РЕПАТРІАЦІЇ

УДК 94:61-054.75(477)"1944/1945"

© Любов ДИПТАН

МЕДИКО-САНІТАРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕПАТРІАНТІВ НА ПРИКОРДОННИХ ПЕРЕВІРОЧНО-ФІЛЬТРАЦІЙНИХ ПУНКТАХ НКВС СРСР В УКРАЇНІ В 1944–1945 рр.

Розглянуто особливості організації та проведення санітарної обробки, медичного обстеження та лікування переміщених радянських осіб-громадян на прикордонних перевірочно-фільтраційних пунктах НКВС СРСР у західних і південно-західних областях України на початку репатріаційного процесу в 1944–1945 рр. Проаналізовано інфраструктурне, ресурсне, матеріальне та кадрове забезпечення, конкретні результати медико-санітарного обслуговування репатріантів, яких dopravляли на ПФП для перевірки та фільтрації.

Ключові слова: репатріація, репатріанти, Українська РСР, медико-санітарне забезпечення, перевірочно-фільтраційні пункти (ПФП), санітарний перепускник, медичний ізолятор, дезінфекційна камера, шпиталь.

Процес повернення радянських громадян із територій, звільнених від нацистської окупації країн Центральної Європи, що розпочався восени 1944 р., поставив перед владою низку проблем, які потребували нагального вирішення. Одним із найгостріших виявилось питання епідемічного контролю людності, яка поверталася на батьківщину, санітарної обробки, медичного обслуговування, амбулаторного та стаціонарного лікування репатріантів.

Окреслена проблематика ще й сьогодні комплексно недосліджена. Як зарубіжні, так і вітчизняні історики торкаються її загальних рис переважно в контексті аналізу самого процесу репатріації, його організаційних питань, окремих сторін діяльності органів репатріації в Україні. До таких праць варто зарахувати дослідження А. Андреева, С. Гальчака, В. Земскова, М. Куницького, Т. Пастушенко, П. Поляна, А. Шевякова [9; 10; 11; 12–14; 15; 17; 18; 22]. Такі вітчизняні дослідники проблеми повоєнної репатріації, як Н. Мелешко та О. Потильчак, вивчали організаційно-структурний аспект діяльності ПФП НКВС (МВС) СРСР на території Української РСР у 1944–1947 рр. загалом і в аналіз медико-санітарного складника не заглиблювалися [16; 19–21]. Нині тема організації медико-санітарного обслуговування репатріантів на прикордонних

перевірко-фільтраційних пунктах НКВС СРСР в Україні на завершальному етапі Другої світової війни та в повоєнний період в окремий аспект дослідження не виокремлена.

Беручи до уваги стан наукового вивчення окресленої проблеми, мету пропонованої статті вбачаємо в комплексному аналізі особливостей організації та проведення санітарної обробки, медичного обстеження та лікування репатріантів на перевірко-фільтраційних пунктах НКВС СРСР в Україні від початку репатріаційного процесу восени 1944 р. і до його піку – осені 1945 р.

Як свідчать документи республіканського Відділу у справах репатріації, що зберігаються серед матеріалів фонду Ради народних комісарів УРСР у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України, робота з медико-санітарного обслуговування репатріантів планувалася від самого початку функціонування створених у вересні – жовтні 1944 р. в прикордонних областях Української РСР перевірко-фільтраційних пунктів НКВС СРСР. Як відомо, мета останніх полягала в проведенні спеціальної перевірки громадян, які поверталися, а також «фільтрації» репатріантів, котрі під час окупації в тій чи тій формі співпрацювали з нацистами або ж лишень викликали підозри щодо лояльності до радянського режиму [16, 42].

Налагоджуючи на прикордонних ПФП у межах західних і південно-західних областей Української РСР медико-санітарне обслуговування та лікування репатріантів, влада намагалася вирішити одразу кілька надзвичайно складних завдань. По-перше, вже на кордоні виявити хворих та інфікованих осіб і не допустити їх потрапляння вглиб території СРСР як носіїв небезпечних, передусім епідемічних, захворювань; по-друге, суцільна санітарна обробка контингенту репатріантів мала зменшити можливість спалахів епідемічних хвороб на місцях постійного проживання та праці репатрійованих громадян.

Саме тому від самого початку функціонування ПФП НКВС СРСР на території України ці установи, окрім основного завдання, мали проводити й санітарну обробку, медичне обстеження та лікування свого контингенту. Вирішувати цю проблему почали практично одразу звичними адміністративними методами, наділивши цим обов'язком обласні відділи охорони здоров'я в місцях дислокації ПФП. Так, уже 4 вересня 1944 р. на засіданні бюро Волинського обкому КП(б)У вирішили зобов'язати тамтешнього завідувача облздороввідділу Кашубу «[...] організувати санітарну обробку і медично-санітарне обслуговування радянських громадян, які прибуватимуть на перевірко-фільтраційні пункти, виділити на кожний пункт необхідну кількість медичних робітників (так у документі. – Авт.), необхідне медичне обладнання і медикаменти [...]» [1, 3–4].

Як саме місцеві партійні органи та органи охорони здоров'я виконували ці вказівки, промовисто свідчать збережені серед архівних документів відділу в справах репатріації РНК Української РСР доповідні записки начальників ПФП і тих співробітників відділу репатріації, які у вересні – жовтні 1944 р. перевіряли

стан приймання, перевірки та відправлення репатріантів на прикордонних ПФП НКВС СРСР у межах території республіки.

Наприклад, у надісланій 18 вересня 1944 р. на ім'я тодішнього голови РНК УРСР М. Хрущова доповідній записці нарком внутрішніх справ УРСР В. Рясний повідомляв подробиці щодо готовності прикордонних перевірко-фільтраційних пунктів, дислокованих на території Волинської, Львівської та Дрогобицької областей, до проведення санітарної обробки, медичного обслуговування та лікування репатріантів: «[...] У Мостиську [...] організований і діє пункт медичної допомоги, що обслуговується місцевим медперсоналом, відповідно облаштований та обладнаний необхідною кількістю медикаментів [...]. У Хирові [...] наявний пункт меддопомоги, відповідно обладнаний та забезпечений медикаментами та укомплектований медперсоналом в основному за рахунок місцевих медпрацівників [...]. У Раві-Руській [...] обладнано також пункт меддопомоги з ізолятором на 50 ліжок, медперсоналом укомплектовано не повністю, є наряди штабу Першого українського фронту на ліжка та постільну білизну, необхідними меблями, спеціальним обладнанням і ліками медпункт забезпечений не повністю [...]. У Яворові [...] також облаштовується медсанпункт [...]» [2, 5 зв. – 6 зв.]. В іншій доповідній записці, датованій 3 жовтня 1944 р., заступник наркома внутрішніх справ УРСР І. Лобуренко повідомляв завідувача відділу репатріації РНК УРСР М. Зозуленка про те, що «[...] крім усього іншого, на ряді пунктів (ПФП. – Авт.) не зовсім обладнані [...] санізолятори, завершення обладнання яких [...] зустрічає ряд труднощів [...]» [2, 10 зв.]

Начальник ПФП, дислокованого в с-щі Любомль Волинської області, підполковник держбезпеки Макаров 10 жовтня 1944 р. повідомляв РНК УРСР про те, що забезпечення його пункту санітарним обладнанням здійснювалося за рахунок Санітарного управління 1-го Білоруського фронту. Фронт також організував евакуаційний шпиталь на 50 ліжок, який зі збільшенням кількості стаціонарних хворих, міг збільшити число ліжок до 200. В умовах незначного надходження репатріантів на ПФП Любомля у вересні – на початку жовтня 1944 р. пункт був забезпечений ліками, 170-ти особам було навіть зроблено щеплення від віспи. Обласний відділ охорони здоров'я надав допомогу ПФП перев'язочними матеріалами, ліками та сироваткою від віспи. Для проведення суцільної санітарної обробки громадян, які прибували на пункт, Санітарним управлінням 1-го Білоруського фронту було виділено санітарний перепускник і дезінфекційну камеру, що здатні за добу провести санацію 500 осіб [3, 27 зв.].

А ось як характеризував забезпеченість своєї установи медичним, санітарним обладнанням і ліками начальник ПФП у Володимирі-Волинському, полковник держбезпеки Курпас: «[...] При ПФП є санчастина, де в наявності санізолятор на 40 ліжок, дезкамера, лазня, медпункт, аптека. Дезінфекційні засоби та ліки повністю відсутні, оскільки Санітарне управління Першого Українського фронту та облздороввідділ Волинської області постачати їх на пункт відмовились. До того ж, якщо облздороввідділ й обіцяє щось дати, то лише за готівку,

якої пункт не має [...]» [3, 51 зв.]. Зрештою відділ охорони здоров'я Волинського облвиконкому все ж частково виділив ліки для ПФП, проте це сталося лише після особистого втручання помічника завідувача відділу репатріації РНК УРСР О. Власенко. Але навіть вона, посадовець уряду, не змогла добитися виділення пункту потрібних дезінфекційних засобів [5, 5 зв.]. Єдиним чинником, що певною мірою зменшував гостроту питання, була обмежена чисельність репатріантів, які надходили на ПФП Володимира-Волинського. Наприклад, за період з 15 вересня по 13 жовтня 1944 р. таких нарахували лише 85 осіб [4, 7].

Подібна ситуація з медико-санітарним обслуговуванням репатріантів спостерігалася й на перевірконо-фільтраційних пунктах у південно-західному регіоні України. Зокрема, начальник ПФП НКВС СРСР, лейтенант державної безпеки Морозов 27 листопада 1944 р. повідомляв до Відділу репатріації РНК УРСР наступне: «[...]». На пункті є амбулаторія та санітарний ізолятор на 12 ліжок. Медперсонал складається з одного лікаря, двох медфельдшерів і однієї медсестри, окрім цього, за сумісництвом працює лікар районного відділу охорони здоров'я. Придбані пунктом ліки є в наявності. Випадків смертності та інфекційних захворювань за час роботи пункту не було. Амбулаторія [...] обслужила 440 хворих. Пункт обслуговує банно-пральний дезінфекційний потяг № 72, відряджений санітарним управлінням Третього Українського фронту. Зокрема, є міська лазня та дезкамера з пропускною здатністю від 400 до 500 осіб на день, мило та вапно наявні [...]» [8, 137].

Роботу з обладнання санітарної інфраструктури на прикордонних ПФП в Україні не було завершено й у грудні 1944 р. Про це, зокрема, йдеться у відповідній записці начальника ПФП НКВС СРСР у Яворові, підполковника держбезпеки Капітонова. 14 грудня 1944 р. він писав М. Зозуленку про те, що санітарний перепускник його пункту, розрахований на добове навантаження 150 осіб, до цього часу так і не забезпечений водопроводом. Воду для санітарної обробки доводиться носити відрами вручну. Й далі: «[...]». Санітарне обслуговування також незадовільне через відсутність не лише будь-яких приладів, апаратури, інструментів, але й найпростішого медико-санітарного інвентарю та необхідних ліків. Запас медикаментів дуже обмежений, відтак при завантаженні санітарного ізолятора на 320 ліжок ліків вистачить не більше як на 15 днів. Відсутні вакцини для щеплень, перев'язочний матеріал та інші необхідні дезінфекційні засоби [...]» [3, 74]. Не кращою була ситуація з проведенням дезінфекційної обробки репатріантів, які надходили на ПФП НКВС СРСР, дислокований у Чернівцях. У грудні 1944 р. його санітарний перепускник і дезінфекційна камера не мали водопостачання, а всі звернення до обласного керівництва з проханням допомогти провести водопровід залишалися без відповіді. ПФП також не мало ліжок для медичного ізолятора [4, 40 зв. – 41].

Наведемо ще один факт, який промовисто свідчить про ті складнощі з санітарною обробкою контингенту, що спостерігалися на ПФП НКВС СРСР в Україні навесні 1945 р. В одній із довідок про роботу приймально-розподільчого пункту

станції Жмеринка заступник його начальника скаржився М. Зозуленку на те, що «[...] пункт (ПФП. – Авт.) Рава-Руська направляє людей без усякої санобробки, зокрема, 19 квітня 1945 р. до нас прибули двоє старих, 1872 року народження, які прямували до Караганди, до того брудні, що комахи (воші. – Авт.) робили їхній одяг із чорного сіро-білим [...]» [7, 206].

Влітку 1945 р. через велику скупченість людей, необлаштованість водопостачання та каналізації в пунктах дислокації прикордонних перевірочно-фільтраційних пунктів НКВС СРСР на території України епідемічна загроза продовжувала зберігатися. Наприклад, у середині серпня 1945 р. начальник ПФП НКВС СРСР у Мостиську, підполковник держбезпеки Полешкін у листі М. Зозуленку повідомляв про те, що з наявних на пункті понад 7000 репатріантів тільки 1500–2000 осіб могли бути розміщені у приміщеннях. «[...] Особливо гостро постає питання забезпечення людей водою. У місті Мостиську є лише вісім водойм, що, за наявності у місті 5000 населення, не забезпечують достатньо водою наш пункт. Не менш чутливим є відсутність у місті каналізації, особливо в наших умовах, при недостатній території (пункту – Авт.), у зв'язку з чим ми не можемо організувати додаткових вбиралень. При великому скупченні на пункті людей, недостатності води ми можемо опинитися перед фактом епідемії та смертності [...]» [8, 73].

Значним чинником ризику, що загрожував спалахом епідемій на прикордонних ПФП, продовжувало залишатися надходження на пункти переміщених осіб, які не пройшли попередньо належної санітарної обробки. Зокрема, такий випадок стався 21 червня 1945 р. на ПФП НКВС СРСР в Одесі. 70 % репатріантів, які прибули того дня в Одеський порт з болгарського міста Варна на пароплаві «Трансильванія», виявилися завошеними, та було виявлено два випадки захворювання на висипний тиф. Повідомляючи до Києва про ці факти, начальник ПФП НКВС СРСР в Одесі, підполковник Кудрявцев висловив занепокоєння про можливість накладення на пункт карантину, просив надати ПФП додаткові приміщення для прийому наступних партій репатріантів, а також вирішити питання постачання палива «[...] оскільки, за існуючих обставин, неминучими є зриви [...] санобробки [...]» [8, 88 зв.].

Панорамну картину ситуації з медико-санітарним забезпеченням репатрійованих громадян на прикордонних перевірочно-фільтраційних пунктах репрезентує недатований звіт старшого інспектора Відділу охорони здоров'я виконкому Львівської обласної ради Ю. Кордюка «По медико-санітарному обслуговуванню репатріантів на ПФП НКВС Рава-Руська за червень 1945 р.». За інформацією чиновника, протягом місяця на пункті виявили 109 хворих репатріантів. 89 із них шпиталізували з інфекційними захворюваннями (скарлатина, кір, грип, висипний тиф, токсична диспепсія), зокрема, в районну лікарню – 16 осіб. Протягом червня 1945 р. на ПФП Рава-Руської померло 6 осіб, з яких четверо – діти. За цей же період лікарями було оглянуто на завошеність 8473 особи, виявлено 4699 вошивих (понад 50 % контингенту), проведено санітарну обробку 6477 репатріантів. У звіті йшлося також про профілактичні заходи: протягом

місяця щеплення від віспи (вакцинація та ревакцинація) отримали 373 особи, а протидезинтерійне фагування було проведено 809 репатріантам. За інформацією інспектора, ПФП НКВС у Раві-Руській мав дві лазні та три стаціонарні сухожарові камери (здатні щогодини прийняти для санітарної обробки 60 осіб), був повністю забезпечений хлорним вапном, хлораміном, сироваткою від кору та віспи. Харчовий блок пункту забезпечував одноразове гаряче харчування репатріантів та постачався водою з двох артезіанських свердловин. Водночас постійно відчувалася нестача окропу та баків для води. Характеризуючи санітарний стан приміщень ПФП Рави-Руської у червні 1945 р., Ю. Кордюк зазначав про їх систематичне прибирання силами «контингенту», щоденну дезінфекцію помийних ям і вбиралень. Йшлося також про досить активну участь обласних органів охорони здоров'я Львівщини в забезпеченні ПФП у Раві-Руській додатковим медичним персоналом, м'яким інвентарем, медичними інструментами та ліками, сироватками для профілактичних щеплень і дезінфекційним матеріалом [5, 93–94].

У період з 13 по 28 серпня 1945 р. консультант Відділу репатріації РНК Української РСР О. Мальцева була відряджена в Рівненську та Волинську області для проведення перевірки роботи тамтешніх органів та установ репатріації. Окрім того, чиновниця інспектувала й ПФП НКВС СРСР у Володимирі-Волинському. Побачене вона описала у доповідній записці від 5 вересня 1945 р. За її даними, із 1800 осіб, які знаходилися на ПФП в момент перевірки, було багато дітей. У серпні померло четверо з них. У бесіді з лікарем з'ясувалося, що основною причиною дитячої смертності стало їх повне виснаження – майже всі діти, які перебували на пункті, були дистрофіками різного ступеня. Для їх лікування начальник пункту без погодження зі своїм керівництвом організував спеціальну дієтичну кухню. З'ясувалося також, що хворих із підозрою на висипний чи черевний тиф знімали з ешелонів у дорозі, а після прибуття на ПФП розміщували за зоною пункту для карантину. Наприклад, із ешелону, що днями прибув з Інстербурга (Східна Пруссія), у дорозі зняли 15 осіб, зокрема, шестеро хворих – у Ковелі. Після прибуття до Володимира-Волинського серед репатріантів було виявлено ще одного хворого на тиф [7, 55 зв.].

До осені 1945 р. інфраструктурне, матеріальне та кадрове забезпечення медико-санітарного обслуговування репатріантів на ПФП НКВС СРСР у межах України, хоч і незначно, але все ж покращилося. Про це свідчать звітні матеріали начальників цих установ, що надсилалися до Відділу репатріації РНК УРСР. Наприклад, підполковник держбезпеки Полешкін у документі під назвою «Деякі відомості про роботу Мостиського ПФП НКВС СРСР за 1944–1945 рр.», датованому 1 жовтня 1945 р., повідомляв: «[...]. Репатріанти, які поступають на пункт, проходять попередній медогляд і санобробку. Пункт має медпункт, санітарний ізолятор і лазню пропускнуою здатністю 50 осіб на годину. Медпункт та ізолятор обслуговують два лікарі, фельдшер, дві медичні сестри та два санітари [...]. Медикаментами пункт в основному забезпечений, за виключенням перев'язочних матеріалів і препаратів сульфідіну [...]». Додамо також, що за весь період

роботи ПФП у Мостиську (з вересня 1944 до вересня 1945 р.) його медичні працівники провели амбулаторне лікування 7727 осіб й ушпиталили 343 репатріантів [8, 115].

В іншому подібному документі від 4 жовтня 1945 р. – «Доповідній записці про готовність пункту до прийому радянських громадян в осінньо-зимових умовах» – вже згадуваний нами начальник ПФП НКВС СРСР в Одесі, підполковник Капітонов писав: «[...] Постільної білизни пункт не має, так як жодними вказівками та положеннями ніде це не передбачено [...]. Громадяни розміщуються по палатах на підлозі [...], за виключенням кімнат для матері і дитини та вагітних жінок з наданням постільної білизни та ліжок [...]». Впадає в око лексика документа, зокрема те, як керівник пункту характеризує стан медико-санітарного обслуговування репатріантів: «[...] Пункт має ізолятор на 50 ліжок [...], санітарний перепускник з двома дезкамерами, пропускна здатність цілком задовольняє [...]. Медико-санітарне обслуговування цілком нормальне, кількість запасів медикаментів на пункті в наявності [...]. Приміщення ізолятора буде опалюватися тимчасовими печами. Медперсонал пункту укомплектовано повністю по штату [...]. Фізичний стан контингенту, який прибуває на пункт, в основному задовільний, якщо не брати до уваги хронічно хворих, котрі прибувають [...] у такому стані [...]» [8, 124–125]. На нашу думку, доволі сумнівним є число репатріантів, померлих на ПФП Одеси в період з 1 січня по 30 вересня 1945 р. Таких нарахували усього дві особи (чоловік і жінка) [8, 127 зв.]. Можливо, в цю статистику укладачі звіту включили лише репатріантів, які померли безпосередньо на ПФП.

Отже, аналіз документальних джерел засвідчує, що від початку вересня 1944 р. на прикордонних перевірко-фільтраційних пунктах НКВС СРСР у західних і південно-західних областях Української РСР санітарні фронтові структури Червоної армії та регіональні й місцеві органи охорони здоров'я за рішенням вищого радянського керівництва розпочали облаштування спеціальної інфраструктури, забезпечуючи її медичним персоналом, майном, інструментами, ліками та санітарними засобами для проведення суцільної санітарної обробки, медичного обстеження, ізоляції й лікування хворих та інфікованих репатріантів. Головною метою цих заходів було недопущення неконтрольованої інфільтрації на територію СРСР хворих та інфікованих небезпечними епідемічними захворюваннями репатріантів, адже таке проникнення ще більше ускладнювало й без того загрозливу епідемічну ситуацію в країні.

Плани радянського керівництва щодо організації протиепідемічної санітарної обробки, медичного обстеження та лікування громадян, які надходили для перевірки та фільтрації на прикордонні ПФП НКВС СРСР в Україні на початковому етапі репатріації наштовхнулися на ряд об'єктивних і суб'єктивних перешкод. До об'єктивних ми відносимо спричинені війною руйнування комунальної інфраструктури місць дислокації ПФП, нестачу будівельних матеріалів, обладнання та меблів для відновлення й облаштування пунктів, серйозний брак

в умовах триваючої війни медичного обладнання, інструментів, ліків, дезінфекційних засобів і медичного персоналу. Що стосується суб'єктивних причин, котрі ускладнювали оперативне та якісне санітарно-медичне обслуговування репатріантів на ПФП, йдеться, передусім, про елементарний відомчий егоїзм і недооцінку важливості роботи з репатріантами з боку командирів військових частин, обласних, районних та міських, партійних, державних, господарських органів, установ і підприємств. Тим не менше, така поведінка чиновників має цілком логічне пояснення – їхня відповідальність поширювалася виключно на довірену в керівництво сферу, а тому ділитися з установами репатріації і без того обмеженими ресурсами чи майном більшість із них бажання не мали. Варто зазначити, що й урядова республіканська структура відповідальна за репатріацію найчастіше просто моніторила ситуацію й не надто втручалася в сферу компетенції місцевої влади. Чинником, який певною мірою зменшував гостроту питання, була невелика чисельність репатріантів, котрі надходили на ПФП НКВС СРСР у прикордонних регіонах України, отже відвертих зривів у проведенні санітарної обробки та лікуванні поверненців вдавалося уникати.

Завершення війни та поживлення потоку репатріантів у другій половині 1945 р. цілком об'єктивно збільшило навантаження на медико-санітарну інфраструктуру прикордонних ПФП. Водночас покращилося ресурсне та матеріальне забезпечення пунктів медичним персоналом, обладнанням, інструментами, лікарськими препаратами та засобами санобробки, що неминуче підвищувало ефективність медико-санітарного обслуговування репатріантів. За таких умов на конкретні ситуації перебігу санітарної обробки, профілактики та лікування репатріантів на ПФП зберігав свій негативний вплив суб'єктивний чинник.

Джерела та література:

1. *Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 794: Выписки из постановления бюро Волынского обкома КП(б)У, Львовского облисполкома о мероприятиях по приёму репатриированных граждан СССР, 1 сентября – 9 декабря 1944 г. – 5 арк.*
2. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 2. – Оп. 7. – Спр. 1727: Матеріали про роботу перевірконо-фільтраційних пунктів Народного комісаріату внутрішніх справ Союзу РСР і відділу по прийому та влаштуванню репатрійованих радянських громадян при Раді Народних комісарів Української РСР (довідні записки, довідки, листи), 21 вересня 1944 р. – 21 грудня 1944 р. – 24 арк.*
3. *Там само. – Спр. 1730: Матеріали з питань обліку репатрійованого населення після звільнення території України від німецької окупації. Повідомлення облвиконкомів УРСР про кількість населення, примусово вивезеного з областей німецько-фашистськими загарбниками (довідні записки, відомості, довідки, телеграми тощо), 25 вересня 1944 р. – 28 грудня 1944 р. – 81 арк.*
4. *Там само. – Спр. 1734: Довідні записки та довідки про роботу перевірконо-фільтраційних пунктів по областях Української РСР після звільнення території України від німецької окупації, 21 жовтня 1944 р. – 29 грудня 1944 р. – 77 арк.*

5. Там само. – Спр. 3010: Матеріали з питань медично-санітарного обслуговування репатрійованих громадян (довідні записки, довідки, плани, інформації, звіти, листи тощо). Том 1, 8 січня 1945 р. – 28 вересня 1945 р. – 128 арк.
6. Там само. – Спр. 3013: Матеріали з питань перевезень репатрійованих громадян до місць їх постійного проживання (довідні записки, довідки, листи, розрахунки, акти, телеграми тощо). Том 1, 26 лютого 1945 р. – 31 травня 1945 р. – 282 арк.
7. Там само. – Спр. 3024: Доповідні записки працівників відділу в справах репатріації при РНК УРСР, відряджених в області для надання допомоги виконавчим комітетам обласних Рад депутатів трудящих УРСР по прийому і влаштуванню репатрійованих громадян в областях УРСР після звільнення території України від тимчасової окупації. Том 3, 1 серпня 1945 р. – 25 листопада 1945 р. – 120 арк.
8. Там само. – Спр. 3025: Матеріали про роботу перевірочно-фільтраційних пунктів НКВС СРСР по прийому і влаштуванню репатрійованих громадян після звільнення території України від тимчасової німецької окупації, 5 січня 1945 р. – 31 грудня 1945 р. – 151 арк.
9. Андреев А.С. Агітаційно-пропагандистська діяльність радянських органів репатріації серед «переміщених осіб» з України (1944 – 1953 рр.): дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Андреев Андрій Сергійович / МОН України, НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – 251 с.
10. Гальчак С.Д. Організаційні заходи радянської сторони з підготовки до репатріації «переміщених осіб» / С.Д. Гальчак // Сторінки воєнної історії України: збірник наукових статей / НАН України. Ін-т історії України; Відп. ред. В.А. Смолій. – К., 2003. – Вип. 7. – Ч. 2. – С. 173–182.
11. Гальчак С.Д. Становище цивільних примусових робітників Райху в Україні (1945 – 2010 рр.): історичні, соціально-побутові, правові аспекти (на матеріалах Волині та Поділля): монографія / С.Д. Гальчак. – Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2012. – 512 с.
12. Земсков В.Н. К вопросу о репатриации советских граждан 1944 – 1951 гг. / В.Н. Земсков // История СССР. – 1990. – № 4. – С. 26–41.
13. Земсков В.Н. Репатриация перемещенных советских граждан / В.Н. Земсков // Война и общество, 1941 – 1945: В 2-х кн. / Отв. ред. Г.Н. Севастьянов; Ин-т российской истории. Кн. 2. – М., 2004. – С. 331–358.
14. Земсков В. Н. Начальный этап репатриации советских военнопленных и интернированных гражданских лиц (вторая половина 1944 г.) / В. Н. Земсков // Геополитический журнал. – 2013. – № 2. – С. 272–289.
15. Куницький М.П. Примусова репатріація радянських громадян до СРСР після Другої світової війни (український вектор): монографія / М.П. Куницький. – Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2007. – 248 с.
16. Мелешко Н.Б. Система органів репатріації «переміщених осіб» на території Української РСР (1944 – 1953): організація, структура, функціонування: дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Мелешко Наталія Борисівна / МОН України, НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. – 257 с.
17. Пастушенко Т.В. Остарбайтери з Київщини: вербування, примусова праця, репатріація (1942 – 1953) / Т.В. Пастушенко; Ін-т історії України НАН України. – К., 2009. – 282 с. – Бібліогр.: С. 239–265.
18. Полян П. Жертвы двух диктатур: Жизнь, труд, унижения и смерть советских военнопленных и остарбайтеров на чужбине и на родине / П. Полян. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: РОССПЕН, 2002. – 606 с.
19. Потильчак О.В. Перевірко-фільтраційні пункти НКВС СРСР для «переміщених осіб» на Волині у 1944 році / О.В. Потильчак, М.В. Терентьев // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Сторінки воєнної історії краю: наук. зб.: Вип. 30: Матеріали ХХХ

- Всеукраїнської науково-практичної історико-краєзнавчої конференції, 24–25 березня 2009 р. – Луцьк, 2009. – С. 292–297.
20. Потыльчак А.В. Проверочно-фильтрационные пункты НКВД-МВД в системе учреждений репатриации перемещенных лиц на территории Украины в 1944–1947 годах / А.В. Потыльчак // Историк и его время. Памяти профессора В.Б. Конасова: сборник статей / под. ред. В.В. Попова; сост. А.Л. Кузьминых. – Вологда: Граффити, 2010. – С. 305–316.
  21. Потыльчак О.В. Перевірко-фільтраційні пункти НКВС СРСР для переміщених осіб на території України у 1944 році / О.В. Потыльчак // Воєнна історія. – 2010. – № 3 (51). – С. 110–117.
  22. Шевяков А.А. Репатриация советского мирного населения и военнопленных, оказавшихся в оккупированных зонах государств антигитлеровской коалиции / А.А. Шевяков // Население России в 1920–1950-е годы: численность, потери, миграции: сб. науч. тр. – М., 1994. – С. 195–222.

© **Любовь ДЫПТАН**

МЕДИКО-САНИТАРНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РЕПАТРИАНТОВ НА ПОГРАНИЧНЫХ ПРОВЕРОЧНО-ФИЛЬТРАЦИОННЫХ ПУНКТАХ НКВД СССР В УКРАИНЕ В 1944–1945 гг.

Рассмотрены особенности организации и проведения санитарной обработки, медицинского обследования и лечения перемещенных советских лиц-граждан на пограничных проверочно-фильтрационных пунктах НКВД СССР в западных и юго-западных областях Украины в начале репатриационного процесса в 1944–1945 гг. Проанализированы инфраструктурное, ресурсное, материальное и кадровое обеспечение, конкретные результаты медико-санитарного обслуживания репатриантов, которых доставляли на ПФП для проверки и фильтрации.

Ключевые слова: репатриация, репатрианты, Украинская ССР, медико-санитарное обеспечение, проверочно-фильтрационные пункты (ПФП), санитарный пропускник, медицинский изолятор, дезинфекционная камера, госпиталь.

© *Liubov DYPTAN*

MEDICO-SANITARY SUPPORT FOR REPATRIATES ON THE BORDER FILTRATION POINTS OF THE NKVD OF THE USSR IN UKRAINE (1944–1945)

Features of the organization and carrying out of sanitary treatment, medical examination and treatment of displaced persons-Soviet citizens at the border filtration points of the NKVD of the USSR in the western and southwestern regions of Ukraine at the beginning of the repatriation process (1944–1945) are studied. Infrastructure, resource, material and personnel support, specific results of medical care of returnees who arrived at FP for inspection and filtering have been analyzed.

Keywords: *repatriation, repatriates, Ukrainian SSR, health service support, filtration points (FPs), sanitary point, isolation ward, disinfection chamber, hospital.*